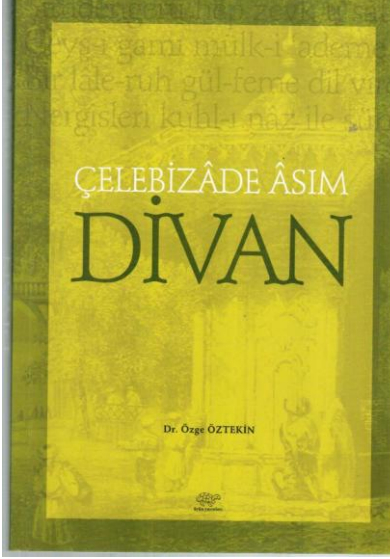

Dr. Özge ÖZTEKİN (2010). *Çelebizâde Âsım-Dıvan*, Ankara: Ürün Yayınları, 304 Sayfa. ISBN 978-605-5516-03-1.

ÇOKKATMANLI BİR METİN OLARAK ÇELEBİZÂDE ÂSİM DİVANI

Hiclâl DEMİR

Klasik Türk edebiyatı çalışmalarında Divan incelemeleri önemli bir yer tutar. Metin şerhi, bu incelemelerde sık kullanılan önemli bir yöntemdir. Bu yöntemde, eserin vezninin, redif ve kafiyelerinin tespit edilip dil özelliklerinin ortaya konmasının yanı sıra metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak için sözcüklerin gerçek ve mecaz anlamları verilir, mazmunlar izah edilir, -varsaaeserdeki ayet ve hadisler, tasavvufi, mitolojik ve folklorik unsurlar tespit edilir. Böylece eserin edebî yönü, şairin hayal ve düşünce dünyası belirlenir. Divan şiirinin zengin yapısı, günümüzde araştırmacıları, bu metinlerin farklı şekillerde okunup okunamayacağı sorusuyla karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü Divan şiirinin

çokkatmanlı yapısı, farklı açılardan bakıldığında, onu çoğul okuma deneyimlerine uygun hâle getirmektedir. 2010 yılında yayımlanan *Çelebizâde Âsım-Dıvan* adlı kitabında Doç.Dr. Özge Öztekin, bir çoğul okuma deneyimi gerçekleştirmiş, Çelebizâde Âsım'ın şiirlerine üç farklı noktadan bakarak eserin çokkatmanlı yapısını ortaya çıkartmıştır.

Çelebizâde Âsım-Dıvan adlı eser, “Giriş” kısmından sonra dört ana bölüm ve “Sonuç”tan oluşur. Ayrıca her bölümün sonunda o bölümle ilgili genel bir değerlendirmenin yer aldığı sonuç bölümleri vardır. Çalışmada yararlanılan eserlerin künyesinin verildiği zengin bir kaynakçadan sonra *Divan*'da yer alan kişi adları, yer adları, millet ve devlet adları ve eser adlarının alfabetik olarak sıralandığı dört ayrı bölümden oluşan dizin bulunmaktadır.

Çelebizâde Âsım'ın hayatı, eserleri ve sanatının konu edildiği “Giriş” bölümünde; devrin tezkireleri, daha sonra yazılan edebiyat tarihleri, ansiklopediler ve diğer kaynaklar taranmış, şairin hayatı ve edebî yönüne dair yazılanlar tespit edilmiştir. XVIII. yüzyıl şairlerinden olan ve şeyhülislamlık makamına kadar yükselen Küçük Çelebizâde Âsım'ın (öl. 1760) *Divan*'ı dışında

Tarih, Münşeat ve Acâ'ibü'l-Letâ'if adlı eserleri bulunmaktadır. Nâbî ve Nedîm ekollerinin takipçisi olarak yazdığı gazelleriyle dikkat çeken Âsım, kaynaklarda daha çok *Tarih*'i ile anılmıştır. Öztekin bu bölümde, Âsım'ın sanatı hakkında onun şiiirlerinden yola çıkarak yaptığı tespitlere de yer vermiştir.

Kitabın birinci bölümü “Dönemin Toplumsal Hayatından Yansımalar Işığında Çelebizâde Âsım Divanı'nı Okumak” başlığını taşır. Bu bölümde yazar, devrin toplumsal yaşamının Çelebizâde Âsım'ın *Divan*'ındaki izlerini sürmüş, kültürel yaşamla ilgili unsurları “Dönemle İlgili Tarihî Bilgiler, Başkent İstanbul ve Semtleri ile Diğer Yerleşim Merkezleri, Mimarî Faaliyetler, Paralar, Yiyecek-İçecek, Giyim-Kuşam, İnanışlar ve Âdetler, Eğlenceler, Müzikal Unsurlar, Sağlıkla İlgili Öğeler, Ulaşım, Çiçekler, Yangın, Miras Hukuku, Şair ve Patronaj” başlıklarında sınıflandırmış ve yorumlamıştır. Böylece Çelebizâde Âsım'ın yaşadığı devrin tarihî ve siyasi olayları, toplumun sosyo-kültürel yapısı, onun şiiirlerinden hareketle ortaya konmuştur. Edebî metnin çağının tanığı olabileceğı düşüncesiyle yapılan bu tür incelemeler, toplumsal yaşamdaki değışimlerin devrin sanatkârlarınca nasıl alımlandığını da göstermektedir. Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam oluşu, İran seferi, Tebriz'in alınması ve I. Mahmut'un tahta çıkması, “şair ve tarihçi” bakış açısıyla Çelebizâde'nin şiiirlerinde yer bulan siyasi ve tarihî olaylardan birkaçıdır. Burada dikkat çeken bir başka husus da bu dönemde inşa edilen çeşmelerin tarih kitabelerinin bir kısmının Çelebizâde Âsım'a ait olmasıdır.

Ortak bir malzemenin kullanıldığı Divan şiiirinde şairlerin edebî değerini üslupları belirler. Biçembilim/ üslup bilgisi olarak da adlandırılan deyişbilim, edebî eserleri dil kullanımları bakımından inceleyen bilim dalıdır. “Deyişbilimsel Çözümleme Işığında Çelebizâde Âsım Divanı'nı Okumak” başlığını taşıyan ikinci bölümde Öztekin, deyişbilimin yöntemleri ışığında *Âsım Divanı*'nı incelemiştir. Bu inceleme sonunda *Divan*'da, *iç türeme*, *ön türeme*, *ilk hece düşmesi* gibi “sözbilimsel öğeler” ve *yineleme*, *koşutluk*, *önceleme*, *sapma* gibi “kurgu ve yapı taslakları”nın yer aldığı görülmüştür. Sözbilimsel öğeler kendi içinde “iç türeme, ön türeme, ilk hece düşmesi”; kurgu ve yapı taslakları da “yineleme, koşutluk, önceleme, sapma” başlıklarına ayrılır. Âsım'ın şiiirlerinde bulunan deyişbilimsel unsurların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi sonucunda, Divan şiiirinin klasik üslup incelemelerinde kullanılan kavramların bir kısmının deyişbilimde kullanılanlarla aynı olduğu, bir kısmının da benzer özellikler taşıdığı görülmüştür. Örneğin *koşut/paralel yineleme* için Divan şiiirinde “redd-i matla” ya da “redd-i mısra”, *art yineleme* için “redif”, kıvrımlı yineleme için “iâde” terimleri kullanılmaktadır. Öztekin bu durumu şöyle ifade eder:

Divan şiiiri üzerinde böyle bir yöntemi uygulamak, deyişbilim için yeni bir alan olabilir. Ama Divan şiiiri için böyle bir durum asla söz konusu değildir. Çünkü eski edebiyatımızın tamamen kendine has o muazzam

üslûbunun getirdiği yapı özelliği olarak altı yüz yıllık süreç içerisinde (...) sözü edilen kavramlar zaten hep vardır ve ortak malzemenin etrafında sürekli kullanılagelmiştir. Eserler üzerinde yapılan klasik üslûp incelemeleri de bunu açıkça göstermektedir. Bizim burada yaptığımız, okumayı yani bakış açısını değiştirerek, dilbilim metotlarıyla bir Divan şairinin metnine deyişbilimsel yönden yaklaşmaktır. Nitekim sonuçta, farklı isimleri olsa bile, her iki disiplinde de pek çok ortak kavramın yer aldığı; bunun yanı sıra, aynı gibi görünen bazı kavramların da detaylarda birtakım nüanslar taşıdığı görülmüştür (Öztekın, 2010, ss. 281-282).

Metinlerarasılık, her metnin başka metinlerle çok boyutlu birliktelik göstergeleri kurduğu temeline dayanır. M. Bakhtın bu durumu “Saf metin yoktur” şeklinde ifade etmiştir. Metinlerarasılıkta esas olan, eski metinlerin taklidi veya olduğu gibi alınması değil, bağlam değiştirerek yeni bir konuma getirilmesidir. Geleneğe dayanması, mazmun zenginliği ve geniş çağrışım imkânları ile Divan şiirinde metinlerarası ilişkilerin dikkat çekici olduğunu belirten Özge Öztekın, şairlerin başka şairlere ait beyit ve dizeleri kendi şiirlerine almalarını; telmih sanatı, nazire geleneği, terbi, tahmis ve tesdis gibi nazım şekilleri yoluyla iki metni bir arada kullanmalarını metinlerarasılık bağlamında incelemiştir (Öztekın, 2010, ss. 99-100). Çelebizâde Âsım’ın *Divan*’ında metinlerarası ilişki biçimlerinden alıntı, gönderme, anıştırma, kolaj ve yeniden yazma yöntemlerinin kullanıldığını örneklerle gösteren yazar, bu durumun metni çokkatmanlı kıldığını belirtir.

Üç farklı okumanın yapıldığı *Divan*’ın metninin yer aldığı dördüncü bölüm “Çelebizâde Âsım Divanı” başlığını taşımaktadır. Burada öncelikle *Divan*’ın Ankara ve İstanbul kütüphanelerinde tespit edilen on üç nüshası tanıtılmış, çeviriyazılı metin hazırlanırken izlenen yol, maddeler hâlinde açıklanmış ve daha sonra *Divan* metni sunulmuştur. Karşılaştırmalı metin hazırlanırken seçilen sekiz nüshanın hiçbiri esas alınmamış, bu nüshalar incelenerek en doğru şekle ulaşılmaya çalışılmıştır. Şiirler, mürettep divan tertibine uygun olarak sıralanmış, *Divan*’ın sonuna alınan Farsça şiirlerin Türkçe çevirisi dipnotta verilmiştir.

Özge Öztekın, *Çelebizâde Âsım-Divan* adlı kitabında, oluşturduğu tenkitli metni esas alarak üç farklı okuma biçimiyle Âsım’ın şiirlerini incelemiştir. Klasik Türk şiiri çalışmalarında daha sık yapıldığını gördüğümüz “metin şerhi” yönteminden farklı olarak yazar, *Âsım Divanı*’nı “Dönemin Toplumsal Hayatında Yansımalar”, “Deyişbilim” ve “Metinlerarası İlişkiler” bağlamında değerlendirmiş, bir edebî metnin sonsuz sayıda okumaya olanak veren yapısını gözler önüne sermiştir. Divan edebiyatı alanında çalışanlara ve *Divan* incelemelerine yeni ufuklar açacak bu çalışma, farklı açılardan bakıldığında Divan şiirinin zengin malzemesiyle nasıl olanaklar sunduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

